Visie op spelen en spelmateriaal voor kinderen 0-13 jaar

Inhoud

1 Inleiding 2
2 Project Spelmateriaal 2
3 Wat is spelen en welke visie op spelen past bij Kober? 2
4 Waarom is spelen niet vrijblijvend? 3
5 Categoriseren van het spel 3
6 Spelen met materiaal: onze uitgangspunten 4
6.1 Variatie 4
6.2 Kwaliteit 4
6.3 Vindbaarheid 4
6.4 Veiligheid 5
6.5 Duurzaamheid 5
7 De lijsten voor spelmateriaal 5
7.1 Inspiratielijst 5
7.2 Veiligheidslijst 5
7.3 Tot slot 6
Bronnen 7

Visie op spelen en spelmateriaal voor kinderen 0-13 jaar

1 Inleiding

Kober heeft een pedagogische visie waarin zes pedagogische principes zijn uitgewerkt: *1. Zelfvertrouwen en zelfstandigheid; 2. Ruimte voor ontwikkeling; 3. Veilig en geborgen; 4. Samen leven en leren; 5. Gezond en in balans; en 6. Respect voor de ander en de wereld om je heen.*

Daarmee creëren we pedagogisch beleid over hoe te handelen in de praktijk en ook hoe locaties eruitzien. Een mooi voorbeeld is het project “Kober 2.0”. We investeerden in de inrichting van de groeps-ruimten; de zogenaamde ‘derde pedagoog’ volgens de Reggio Emilia benadering. De vloeren, wanden en meubels zijn zorgvuldig gekozen en de inrichting is op maat gemaakt. Hierdoor kunnen de kinderen nu in diverse hoeken spelen en kun je als pedagogisch professional het spelen van de kinderen nog beter observeren en faciliteren.

2 Project Spelmateriaal

In aansluiting op “Kober 2.0” is er verdieping gezocht ten aanzien van materialen om mee te spelen. Dit heeft geleid tot een vervolgproject genaamd “Spelmateriaal”. Op basis van input vanuit de praktijk door pedagogisch professionals is duidelijk geworden welke behoeften zij hebben bij het onderwerp spelmateriaal. De behoeften bleken vooral te liggen op het vlak van inspiratie, afwisseling, zelfstandige aanschaf, opbergmogelijkheden en een stuk ondersteuning in o.a. veiligheid. Vanuit de afdeling pedagogiek hebben we met deze input uit de praktijk gewerkt aan een visie op spelen en spelmateriaal die we hier samenvatten met de titel “Spelender-Wijs”.

In dit document laten we zien wat onze visie op spelen en spelmateriaal is. Bovendien laten we zien hoe we dit concreet maken in beleid, namelijk in de vorm van praktische lijsten met aanbevolen spelmateriaal. Met deze lijsten kunnen pedagogisch medewerkers inspiratie opdoen zodat hun spelmateriaal steeds gevarieerd, uitdagend én veilig genoeg is. We maken bij de inspiratielijsten onderscheid tussen 0-4 jaar en 4-13 jaar. We richten we ons wat betreft de aanbevelingen van materialen zowel op de binnenruimtes als de buitenruimtes.

3 Wat is spelen en welke visie op spelen past bij Kober?

Spelen is een veelzijdig, complex begrip. Het kan op verschillende manieren beschreven worden en heeft voor iedereen een net wat andere betekenis. Spelen laat zich niet makkelijk definiëren. Toch zijn er enkele kenmerken die in zijn algemeenheid passen bij het begrip spelen:

1) Zichtbaar plezier
2) Grote betrokkenheid
3) Het kind bepaalt de regels
4) Spelen is vrijwillig

Spelende kinderen gaan op in wat ze doen met materiaal en/of in handelingen, alleen of met anderen. In die betrokkenheid voltrekt zich het spelen; het staat niet vooraf vast wat gespeeld zal worden. Spel kent een grote mate van vrijheid, gaat gepaard met improvisatie en kent geen doelen of verplichtingen. De regels veranderen tijdens het spel.

Vanuit de kinderopvang – en in het bijzonder vanuit onze organisatie Kober – zijn we geïnteresseerd in het spelende kind en willen we faciliteren dat kinderen spelen. Spelen is immers dé manier om nieuwe ervaringen op te doen, om verbindingen te maken in het brein en om zo allerlei vaardigheden te leren. Bovenstaande kenmerken van spelen (plezier, betrokkenheid, zelf regels bepalen en vrijwilligheid) kunnen in meer of mindere mate aanwezig zijn bij het spelende kind.

In onze visie is het voornaamste punt dat kinderen, tijdens de opvang bij ons, in alles wat ze doen spelenderwijs bezig kunnen zijn; een stuk vrijheid voelen en tegelijkertijd plezier, betrokkenheid en zelfstandigheid. Dit kan ook

als er in verschillende mate begeleiding is, want ook bij het voordoen en meespelen kan er heel goed sprake zijn van spelenderwijs bezig zijn door het kind.

Spelende kinderen geven ons een bron aan informatie: sluit het materiaal of de activiteit aan bij het kind? Is het wellicht te moeilijk of te makkelijk? Is er meer uitleg nodig? Meer materialen? Krijgen ze genoeg tijd? Of hebben ze een nieuwe impuls van nodig? Al observerend zien we dat er dus twee processen aan de gang zijn; zowel bij het kind als bij ons. We worden “Spelender-Wijs”.

In deze visie is het gebruik van gevarieerd, uitdagend en veilig spelmateriaal onmisbaar. Maar voor we daar verder op ingaan staan we hier nog even stil bij het belang van spelen én bij verschillende categorieën van spel.

4 Waarom is spelen niet vrijblijvend?

Hoewel spelen vrijblijvend klinkt, is het van wezenlijk belang voor de ontwikkeling van het kind. Zonder spel en spelen is leren van vaardigheden eigenlijk niet mogelijk. Spelen draagt bij aan de ontwikkeling van vaardigheden op zintuigelijk, motorisch, taal- en cognitief vlak. Bovendien draagt het bij aan sociale en emotionele ontwikkeling, zelfregulatie en zelfredzaamheid.
Door te spelen worden tevens vaardigheden geoefend als: een plannetje maken, besluiten nemen, materialen ordenen, emoties ervaren en reguleren. Allemaal ervaringen die kinderen goed kunnen gebruiken, zowel in schoolse vaardigheden als in hun latere maatschappelijke participatie. Ze worden ook wel vaardigheden in de ‘executieve functies’ genoemd en betreffen de zogenaamde ‘hogere controlefuncties’ van de hersenen.

Dat spelen belangrijk is voor de ontwikkeling van kinderen komt ook tot uiting in wereldwijde afspraken. Het recht van het kind op rust en vrije tijd, op deelneming aan spel en recreatieve bezigheden en op vrije deelneming aan het culturele en artistieke leven is namelijk opgenomen in het Internationale Verdrag inzake de Rechten van het Kind (VN-artikel 31). Dat het recht op spelen onderdeel is bij dit verdrag van de Verenigde Naties geeft aan dat wij hier blijvend aandacht voor moeten houden. Vooral ook vanwege de veranderende moderne maatschappij met o.a. de opkomst van het digitale spelen.

5 Categoriseren van het spel

Als we verder inzoomen op het onderwerp “spelen” zijn er diverse manieren om “spel” te categoriseren. Eén praktisch bruikbare manier is om de **variatie** in soorten spel aan te duiden. Zo worden aan de hand van de Speelgoed Schijf van Vijf van Marianne de Valck de volgende spelsoorten onderscheiden:

- Motorisch spel: focus ligt op lichaamsbeweging en -houding
- Cognitief spel: focus ligt op zelf informatie/kennis verwerken, verzamelen en overbrengen
- Sociaal spel: focus ligt op omgangsvormen en regels
- Constructief spel: focus ligt op het (planmatig) bouwen en op het maken van constructies
- Creatief spel: focus ligt op doen en ervaren zonder (veel) na te denken over het resultaat

Een andere manier om spel te categoriseren is te kijken naar de ontwikkeling van kinderen in hun spel. Daarbij onderscheidt de methode Piramide een opbouw van soorten spel. We koppelen dit niet aan specifieke leeftijdsfasen maar naarmate kinderen ouder worden én meer ervaring opdoen met spelen, neemt het spel wel in complexiteit toe: Onduidelijk spel --> Solitair spel --> Kijken naar spel --> Parallelspel --> Associatief spel --> Coöperatief spel --> Spel met regels.

Om goed aan te sluiten bij zowel de variatie van spelsoorten als de **ontwikkeling** van het spelende kind is passend materiaal wenselijk. In het oneindige aanbod van spelmaterialen, helpt het om gebruik te maken van dergelijke categorieën. Na een literatuurverkenning en enkele werkgroep bijeenkomsten (met o.a. pedagogisch professionals) kiezen we voor de Schijf van Vijf als basis. Aan de Schijf van Vijf voegen we bovendien een extra

categorie toe, namelijk het *zintuiglijk spel*: daarin ligt de focus op zintuiglijke ervaringen, zoals gevoel via de huid maar bv. ook horen, zien en proeven. Deze categorie is met name voor de jongste kinderen (0-4 jaar) van meerwaarde omdat zij nog veel op zichzelf alles nieuw aan het ontdekken zijn vanuit de zintuigen.

6 Spelen met materiaal: onze uitgangspunten

Het spelen door kinderen kan gefaciliteerd worden d.m.v. allerlei materiaal. Er is heel veel keuze aan spelmateriaal. Bij Kober hanteren we vier uitgangspunten voor het spelmateriaal: variatie, kwaliteit, vindbaarheid en veiligheid. Dat geeft richting aan te maken keuzes voor het materiaal. En de algemene pedagogische visie met de pedagogische principes (zie inleiding) helpt bovendien om er verder invulling aan te geven.

Wat zijn die vier uitgangspunten? Wat *willen* we graag bij Kober met het oog op spelmateriaal?

6.1 Variatie

We willen variatie in ons aanbod aan spelmateriaal. Kinderen én pedagogisch professionals moeten wat te kiezen hebben zowel voor binnen als voor buiten. Zelf kunnen kiezen wat je waar gaat doen – en daarbij ook nieuwe dingen durven kiezen en ontdekken – bevordert de principes *Zelfvertrouwen en zelfstandigheid, Ruimte voor ontwikkeling* en ook *Gezond en in balans.*

Daarbij sluiten we ook aan bij de diversiteit in de groepen: de diverse ontwikkelingsgebieden (zintuiglijk, motorisch, cognitief, sociaal); de diverse ontwikkelingsniveaus (het ene kind is bijv. motorisch al wat verder en het andere is cognitief al wat verder), waarbij we zoveel mogelijk uitdagen in de zone van naaste ontwikkeling van een kind; en bovendien diversiteit in culturele achtergrond en thuissituatie van kinderen. Zo komen we tevens tegemoet aan de principes *Samen leven en leren en Respect voor de ander en de wereld om je heen.*

6.2 Kwaliteit

We willen dat het materiaal dat gekozen wordt kwalitatief goed is. We bestellen zoveel mogelijk via erkende leveranciers voor kinderopvang materialen. In de keuze voor kwaliteit wegen we af of materiaal betekenisvol, uitdagend, verbindend, duurzaam en authentiek genoeg is. Bovendien letten we erop of spelmateriaal voor meerdere leeftijdsgroepen gebruikt kan worden. Kober heeft immers ook verticale groepen én groepsruimtes die door zowel kinderen tot 4 jaar als kinderen vanaf 4 jaar gebruikt worden. De kwaliteit van het materiaal hangt op die manier samen met de principes *Samen leven en leren en Respect voor de ander en de wereld om je heen*, vanwege de sociale afspraken, de normen en de waarden die passen bij aspecten zoals bewaren, opbergen, verzamelen en samen opruimen.

6.3 Vindbaarheid

We willen dat het kwalitatief goede materiaal eenvoudig te vinden is, voor de kinderen én voor pedagogisch professionals. Voor kinderen is het materiaal beschikbaar en vindbaar op de groepen, doordat er gebruik wordt gemaakt van open kasten, doorzichtige potten en het afwisselende aanbod. Voor pedagogisch professionals zijn er inspiratielijsten (zie Keet) voor (nieuw) aan te schaffen materiaal, welke helder geordend zijn en gelinkt zijn aan leveranciers zodat het materiaal ook in dat opzicht goed vindbaar is. Zo past het uitgangspunt ‘vindbaarheid’ bij het pedagogische principe *Samen leven en leren*.

6.4 Veiligheid

Bovendien willen we dat het materiaal dat we aanschaffen veilig is in gebruik op de groepen. Voor zowel de kinderen als pedagogisch professionals. En daarbij geldt de lichamelijke veiligheid en de emotionele veiligheid. Het betekent dat we in verschillende gevallen moeten checken op CE markering, leeftijdsindicatie en hygiënische voorschriften. Daarnaast betekent het dat we soms een risicoweging moeten doen om weloverwogen keuzes te maken. Het principe *Veilig en geborgen nemen we hierbij in acht.*

6.5 Duurzaamheid

Bij Kober doen we onze inkopen bewust en letten daarbij op duurzaamheid. Bij het opstellen van de lijst van spelmateriaal hebben we nagedacht over het soort materiaal (bijvoorbeeld duurzaam hout, minder plastic). Duurzaam inkopen gaat verder dan dat. Het gaat om het in kaart brengen van de hele productieketen. Onze ambitie is om in te kopen bij bedrijven die verantwoorde (duurzame) keuzes maken. Ook wordt er bewust gekeken naar het materiaal dat er al is en of dit nog gerepareerd kan worden of aan een andere groep of locatie kan worden gegeven. Dit sluit aan bij ons pedagogisch principe Respect voor de ander en de wereld om je heen.

7 De lijsten voor spelmateriaal

Om het gebruik van spelmateriaal in de praktijk van Kober te optimaliseren hebben we twee soorten lijsten ontwikkeld: een **inspiratielijst** en een **veiligheidslijst**. Het idee is dat deze lijsten in de dagelijkse praktijk makkelijk te gebruiken zijn door pedagogisch medewerkers en dat deze lijsten hen zo goed mogelijk kunnen ondersteunen in de professionele keuzes die zij maken.

7.1 Inspiratielijst

In de inspiratielijst voor spelmateriaal staan de belangrijkste soorten materialen die we gebruiken voor het spelen overzichtelijk weergegeven. Er is een lijst voor leeftijdsgroep 0-4 jaar en een lijst voor de leeftijdsgroep 4-13 jaar. Deze lijsten zijn dynamisch; het kan in de loop van de tijd verder worden bewerkt en bijgewerkt. Je vindt ze op Keet. Gebruik de zoekterm: inspiratielijst.

De inspiratielijst is als volgt opgebouwd:

- Zes duidelijk omschreven spelcategorieen als hoofdstukken: (1) zintuiglijk, (2) motorisch, (3) cognitief, (4) sociaal, (5) constructief en (6) creatief
- Per spelcategorie een omschrijving van het soort materiaal, een foto ter inspiratie en eventueel een merknaam/producent
- Per soort materiaal een website van 1 of meer leveranciers
- En een kolom “goed om te weten” voor tips en diverse toepassingen per soort materiaal

7.2 Veiligheidslijst

In de veiligheidslijst voor spelmateriaal staat:

- Een overzicht met aandachtspunten omtrent veilig spelmateriaal; met keurmerken, specifieke eisen voor leeftijd 0-3 jaar en eisen alle leeftijden.
- Een risicoweging; als blijkt dat het spelmateriaal mogelijke veiligheidsrisico's met zich meebrengt, ga je de risico's wegen.

Deze veiligheidslijst is terug te vinden in het kwaliteitshandboek: Werkinstructie veilig spelmateriaal.

7.3 Tot slot

De lijsten blijven in ontwikkeling. Behalve een belangrijk middel ter inspiratie, geven de lijsten de medewerkers ook een stuk bewustzijn, kennis, inzicht, creativiteit en vertrouwen om zelf keuzes te kunnen maken. Daarnaast blijven nieuwe materialen en leveranciers zich aandienen en updaten we de spelmaterialenlijsten regelmatig.

Bronnen

Kober kinderopvang. Pedagogisch Beleid. Samen groeien. Voor medewerkers.

Werkgroep Kober 2.0. Jullie nieuwe werkplek. Richtlijnen en adviezen voor gebruik van de nieuwe inrichting. Maart 2019

Edwards C. De honderd talen van kinderen. De Reggio Emilia-benadering bij de educatie van jonge kinderen. Amsterdam: SWP, 2010

Hermans, N. Projectplan Spelmaterialen 0-13 jaar: veilige en uitdagende materialen voor kinderen van 0-13 jaar. 2021

Van der Aalsvoort G.M. Het belang van spelen. Acco uitgeverij, 2017

Smidts D. & Huizinga M. (2011). Gedrag in uitvoering. Executieve functies bij kinderen en pubers. Amsterdam: Uitgeverij Nieuwezijds

Tassoni P. Het spel van kinderen voor professionals. Uitgeverij SWP, 2006

Van Kuyk J.J. Spelboek, VVE methodiek Piramide. Citogroep, 2002

Breebaart. Piramide-boek 1. Cito, 2012

Vermeer EAA. Spel en spelpedagogische problemen. Utrecht: Bijleveld, 1955

VN, 1993 Vienna Declaration and Programme of Action (archive.org)

www.kinderrechten.nl

De Valck, M. Speel Wijzer. Spelen kan met alles. 2007

https://kiind.nl/is-speelgoed-schijf-5/